

Миодраг Јанковић

МИЛАН АНТИЋ

Министар Двора

I

Пуч изведен у четвртак 27. марта 1941. године, узроковао је бродолом државног брода. Судбина целог српског народа и, наравно, појединачне судбине људске добиле су обележја катастрофе.

Са немачким бомбама на Београд, 6. априла, на «штукама» је долетела смрт и започела своју жетву. Србе је чекало још једно велико страдање у XX веку. Још једна хекатомба, незапамћен покољ у Другом светском рату, али и после њега.

Озакоњена 29. новембра 1945, нова идеолошка држава, «друга Југославија», стварала је себе, као и њена предходница, на српским животима. Србија се нашла окована у сопственој трагедији, са страхом у костима.

Немајући другог излаза, људи су се препуштали тој новој стварности, губећи све више наду да се нешто може изменити. Говорило се: «Ови су дошли заувек.»

Велике трагедије народа су као вртлог, преживели бивају измештени, расејани, разбацани на све стране: већина у Србији остала је заточена у свакодневици, добар број је емигрирао и остао без отаџбине; неким је само била одложена смрт, у тамницама новог режима.

«За време буна, у доба друштвених промена, о праву и суду не треба говорити. Све се руши, све се мења. Један човек замењује другог. Животи висе о концу. За живот се не треба везати. Не треба га бранити по цену унижења људског достојанства.»

Ово је записао Милан Антић (1892-1975) у јануару 1963. године, после издржане робије у Сремској Митровици.

Милан Антић је био син Никодија Антића, трговца из Бољевца, који је као секретар радикалног Одбора био осуђен на смрт од преког суда 1883. године због учешћа у Тимочкој буни против краља Милана Обреновића. Казна му је била преиначена у двадесет година робије коју је до 1886, издржавао у београдској тврђави заједно са Пером Тодоровићем и друговима. Мајка Милана Антића звала се Јулијана и била је кћерка лекара из Бољевца. Завршио је гимназију у Зајечару и желео је да студира медицину, али добио је државну стипендију за студије права у Женеви.

По завршеним студијама постављен је за секретара у Министарству иностраних дела, а 1. септембра 1915, постаје најмлађи секретар Николе Пашића кога прати у повлачењу преко албанских планина у Грчку. После рата радио је на успостављању границе са Грчком и служио у амбасадама у Риму и Букурешту. У Риму је упознао своју будућу супругу Агату, ћерку последњег хрватског бана (1917-1918) Антуна Драгутина Михаловића.

Михаловићи су племићку титулу добили од краља Карла III, 1717. године. Према споменику који се чува у Повјесном музеју Хрватске у Загребу, до 1763. године презивали су се Михајловићи и били православне вере. До почетка XX века, шест генерација су већ били аустроугарски официри.

Милан Антић је 25. децембра 1932. године, вољом краља Александра Карађорђевића, постао Министар двора, на ком положају је остао све до 27. марта 1941. године. У јулу 1939. године, за владе британског краља Џорџа Шестог, произведен је у витеза викторијанског краљевског Реда («Honorary Knight Commander»). На Указу који је Милану Антићу дао право да до краја живота носи титулу енглеског сера, стоји потпис Великог Мајстора сувереног Реда – краљице Елизабете (мајке данашње краљице). Ни пре ни после њега није било Србина коме је енглеска круна указала такву част, све до данас (Кнез Павле Карађорђевић је, као племић, имао највише британско одликовање – Орден Подвезице).

На дан пуча 27. марта 1941. године, Министар двора Милан Антић је ухапшен, стављен у кућни притвор, а после бомбардовања Београда, вођен путевима бекства генерала Симовића и чланова пучистичке владе све до Пала, где га је, генерал Калафатовић у последњи час спасао од стрељања које су захтевали браћа Радоје и Живан Кнежевићи. Окупацију је провео у Бољевцу и у Београду, без икаквог учешћа у јавном и политичком животу несрећне Србије.

Црвена армија и Титове трупе су ушле у Београд 15. октобра 1944. Шта се после овог датума догађа не само Милану Антићу, сазнајемо из једног његовог рукописа који је остао тајна све до овог објављивања. Љубазношћу ћерке Милана Антића госпође Олге Антић Шахурски (Olga Antic Chahursky) која живи у Лондону, ево, овај својеврсни Memento министра двора краља Александра и Кнеза Павла, после много година, из породичне архиве излази на видело.

Милан Антић му је дао наслов «Намесници и Министар двора пред судом», а посвета гласи: «Мојој жени, која се у добру није понела ни у злу понизила, у знак признања за незаслужен тежак живот.»

Уместо предговора налази се писмо које Антић упућује брату своје жене Агате – Павлу Михаловићу. Он му ту, поред осталог, каже:

«Свака промена политичке ситуације, а нарочито промена шестојануарског режима после мартовског пуча, отвара Еолову врећу пуну нагомилане критике, тако да човек не може да похвата све те ветрове, ни да скупи све те гласине.

Жеља ми је да напишем оно што сам видео, чуо и радио, полазећи од истине и себе, а не од неистине и критике. На тај начин бих рекао историји оно што знам о том бурном периоду нашег јавног живота и одговорио жељи покојног оца.»

Антић напомиње да је њему и Намесницима Станковићу и Перовићу суђено на основу оптужнице која је јавности остала непозната и сматра да ће његова сећања једног дана интересовати наше људе. Изразио је жељу да рукопис, када буде прилика, буде предат неком београдском издавачком предузећу ради објављивања.

На крају, јануара 1963. године, у Београду, упозорио је свог шурака:

«Под данашњим условима нашег јавног живота овај рад представља тајну. Само ти ово знаш и нико више. Само ти рукопис можеш прочитати и нико више. После затвори и заборава.»

И почело је.

Сутрадан по уласку совјетских трупа у Београд, ухапшен је намесник др Раденко Перовић.

Похрваћени Арбанас

Према тестаменту краља Александра из 1934. године, уместо његовог сина, малолетног Петра II Карађорђевића, требало је да влада трочлано намесништво. Први намесник је био кнез Павле Карађорђевић, краљев брат од стрица, син јединац кнеза Арсена, а за друга два намесника били су одређени др Раденко Станковић, министар просвете и др Иван Перовић, бан Савске бановине, похрваћени Арбанас из околине Задра.

«Непосредан повод, пречи и важнији од свих других, била је његова раскошна вила, која је реквирирана за нове високе личности», пише Антић и наставља:

«Уз Русе, могли су се видети овде онде партизански војници, успут из села и кућа покупљени младићи, голи, боси, без оружја, без реда и команде.

Улицама су крстарили војници са списковима оних лица која треба одмах похапсити. Др Коста Кумануди, Петар Зец, Јурај Деметровић и народни посланик Анђелић стајали су на плочнику пред Куманудијевом кућом и посматрали руске артиљерце, који су са места испред Официрске задруге тукли Бежанијску косу. Пришао им је оружани војник, тражио да се легитимишу и позвао их да пођу за њим. Петар Зец је стрељан без суда. Јурај Деметровић такође. Без суђења је стрељана група истакнутих људи са Црне листе на којој је било 120 њих. Не могу схватити нити се помирити, да је некоме било потребно стрељање мирног политичког аналфабета др Милоша Трифунца, професора Универзитета, или др Светислава Стефановића, књижевника. А колико је таквих случајева било? Др Иван Рибар, председник Президијума Народне скупштине даје изјаву да је мало ако 200 000 лица изгуби главу!»

II

Прво хапшење: «4. новембра 1944. године дошла су рано ујутру два оружана војника у стан и позвала ме да пођем за њима.»

Извели су га пред совјетског иследника. На питање да ли је сарађивао са окупатором дао је одречан одговор. Тражили су од њега да поткаже ког бившег министра и да им адресе. Антић је одговорио да му то није познато после чега је враћен у ћелију.

Следећег дана испитивао га је југословенски потпоручник. Поставио му је иста питања само опширније формулисана. Уследили су исти одговори. И Совјете и партизане занимала је пре свега сарадња са окупатором, Милан Антић је дао уверљиве одговоре и 9. новембра 1944. године I Одељак команде града Београда Н.О.В.Ј. издао је отпусницу «Милану Антићу, пензионеру из Београда, који је био приведен том Одељку ради извјесних ствари које су га теретиле, а сада се пушта својој кући. Моле се власти Н.О.В. да именованом не чине сметњу. СМРТ ФАШИЗМУ – СЛОБОДА НАРОДУ! Потпоручник Милорад Милонић, с.р.»

«Доцније сам потпоручника Милонића видео у притвору Управе Града на Обилићевом венцу», записао је Милан Антић и додао: «Тако је то било међу њима!»

Друго хапшење: У Бољевцу, под Ртњем, где је боравио са породицом, Милан Антић је 25. фебруара 1945. године опет лишен слободe и стражарно спроведен у Београд. Записао је:

«Војна полиција, која је најпре дошла по мене у београдски стан, изјавила је чувару куће да ће ме наћи па ма то било и под земљом. Младићи из народа, који су ме спроводили од Бољевца до Јагодине и од Јагодине до Београда, називали су ме чиком, нудили ми своју храну, остављали су ме потпуно самог, разговарали су успут са пријатељима и друговима. У Јагодини, где је била прва њихова команда, студент права, партизански потпоручник, говори да је био присталица професора Михајла Илића, левичара али не комунисте. Други млади иследник с одушевљењем прича о руским совјетима радника, сељака и војника, као да је та институција нова тајна света. Овог пута су ме ухапсили ради детаљног ислеђења, пошто је прво било непотпуно.»

Пар дана пре тога био је ухапшен намесник Раденко Станковић.

По угледу на турског султана

Кад је Станковић као лекар ослободио краља психозе рака, краљ га је упитао шта му може дати. Станковић је одговорио «ништа» и испричао монарху једну анегдоту. У доба турског царевања неки хеџим (лекар) излечи Падишаха од неке болести. Овај се реши да га награди и упита га шта жели. Хеџим све одбије, али најзад рече: «Када ваша светлост сутра крене у цамију имаће у својој пратњи многе великодостојнике и народ ће вам клицати. И ја ћу бити у гомили и ја ћу вам, тако ми Алаха, клицати. Бићу са десне стране од улаза. Ви ми приђите и шапните ми било шта или ништа на уво. То је све што тражим. « И Падишах је поступио по хеџимовој жељи. Одмах су се сви почели питати ко је тај, шта је тај човек због кога је Падишах напустио своје великодостојнике и коме је пред самим улазом у цамију дошапнуо неку тајну... И тако се, брзо, раширила фама о Падишаховом хеџиму. Др Станковић је од краља Александра затражио да га награди на исти начин. Краљу се допала прича. Волео је приче о моћницима, посебно о султанима. У сутерену свог дворца на Дедињу саградио је нарочиту турску одају са фонтаном где је водио поверљиве разговоре које је било скоро немогуће прислушкивати због жубора воде. И тако, једном zgodном приликом, док су га пратили сви чланови југословенске владе, краљ Александар угледа др Станковића, приђе му и на уво рече: «Ово је прича коју сте ми испричали». И др Станковић је постао познат. И др-а Станковића је краљ одредио да буде намесник.

«Намесник је био сам у ћелији. Ја сам се нашао у суседној, тако малој са још четири притвореника да смо стално лежали на голом поду један поред другог. Изломљени прозори и код мене и код намесника, у фебруару кад је још снежило, без сламе и покривача. Није било лако издржати. Кад је командант одреда безбедности обилазио притвор и кад ме је видео у кутку како дрхтим, уморан и бунован, са капутом преко себе, није се уздржао а да ме не пита зашто тако бедно изгледам.»

Антић напомиње да никакав писмени налог од стране надлежних власти није био издат за хапшење намесника и њега самог, као што није било никаквих писмених одлука о њиховом задржавању у притвору. Све време истражног поступка и до суђења Станковић и

Перовић су били изоловани а Милан Антић је остао затворен са другима. Једно време је био у самици са намесником Станковићем и пре суђења неколико дана у болници са намесником Перовићем.

«Да је г. Перовић ту, да је г. Станковић ту, чуо сам од самих иследних власти, које су подругљиво говориле: - Овде сте ви, преко пута Станковић, а ту је и Перовић. Довешћемо вам и Кнеза, па у притвору можете да одржавате крунско саветовање.»

Другим притвореницима су ти исти органи делили немилосрдне псовке и нападали краљево име. Нису били дискретни. Говорили су о нама и другима и претили нашим случајем говорећи, да се у тој и тој соби налазе дворски људи који су стављени ван закона.

«Моје саслушање,» пише Милан Антић, «трајало је више од сто часова. Једног дана је ушао у собу иследника, који ме је саслушавао, млад човек у униформи, његов познаник и пријатељ. То је био син једног нашег познатог јавног радника и националног борца. Кад је чуо моје име, окренуо се иследнику и запитао га зашто сам ухапшен. Иследник му је одговорио, да ја знам многе ствари и да је природно што сам затворен!»

Ево како је Милан Антић описао своје држање:

«Схватао сам свој положај и своју дужност према себи, историји и властима. Изнео сам озбиљну и одговорну слику о оном што знам и што сам сматрао да је једино могуће било у датом моменту опште констелације сила и догађаја. Бранио сам и заступао политику и људе који су били позвани да о народу и држави мисле. Избегавао сам сваки лични моменат. Никог нисам нападао. Себе нисам бранио бацајући евентуалну своју одговорност на ма ког другог. Држећи се политике, а не личности, дао сам објективну слику оног што је било, уколико сам, природно, ја то знао.

Међутим, иследне власти су стекле уверење да сам много више знао, да сам многе ствари прећутао, полазећи од погрешног мишљења или претпоставке, а можда и сугериране идеје, да ја све знам, да сам био најобавештенија личност као најближи и најинтимнији сарадник Кнеза Намесника.»

Комплексна природа

У забелешкама Милана Антића (писаним после изласка са робије) има неколико скица за портрет кнеза Павла.

«Кнез је био психолошки комплексна природа, која карактерише само више духове. Иако сам са њим преживљавао све тешке моменте нашег јавног живота, ипак су многе његове акције прошле мимо мене. То су моменти хладног резоновања, моменти сложених комбинација и планова. Али тамо где је осећање радило, где је лична осетљивост била у питању, његови су изливи били патетични, инстинктивни, моментани.»

То што је био министар Двора и што је по својој дужности свакодневно комуницирао са намесницима, пре свега са кнезом Павлом, дало је повода да се Милан Антић (истовремено кад и кнез Павле) 17. септембра 1945. године, од стране *Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача*, стави на листу злочинаца и да му се припише «злочин идаје народа» јер је: као «Министар Двора и једна од најугицајнијих личности у времену Павлове владавине био главни саветодавац кнеза у

свим државним актима, који су довели до распада бивше Југославије и предаје њених народа Хитлеру».

У «Одлуци **Ф** број 3579» која је упућена јавном тужиоцу, оделењу за заштиту народа и државе, д.бр. 3001/45, стоји и ово:

«Као и кнез Павле, посматрао је свако питање спољне и унутрашње политике, искључиво из перспективе мржње према С.С.С.Р. Пристајао је на сваку комбинацију, која би ишла на то да сруши најмирољубивију слободољубиву и демократску земљу, као што је био Совјетски Савез»...

Овим актом је Милан Антић представљен као прави демон. Заснива своје мишљење и делање на мржњи, презише мирољубивост, љубав према слободи и што је најгоре – демократију, све из намере да на тај начин сруши корифеја демократије, правде и слободе – Стаљинов СССР. Осим тога, из «описа злочина Милана Антића» јасно се може разумети да је он био креатор спољне и унутрашње политике Краљевине Југославије, док је кнез Павле, према томе, био обичан лутан.

Према оваквом човеку, може ли се имати милости? Одговор су дали његови иследници: неће бити милости, Али пре праведног суда народа, мора се најпре из њега извући све што зна. Међутим, Антић је био добро прозрео намере својих тамничара и мучитеља и себи је рекао оно што је касније и написао:

«За живот се не треба везати. Не треба га бранити по цену унижења људског достојанства».

Породична српска традиција, примери оца Никодија и Николе Пашића, били су темељ Антићевог јунаштва. Цео Београд га је знао као човека у рукавицама који много не говори. И у времену када се све руши и мења, када се из масе издваја и на сцену ступа олош доушника и док се полицијске слуге ђавола наслађују, у времену смрти док траје обрачун победника са побеђенима, у том метежу издваја се стоичка фигура Милана Антића. Миран, усправан, као да и даље служи на Двору, уздржан, без страха за свој живот, са једном урођеном елеганцијом он сведочи «полазећи од истине и себе, а не од неистине и критике».

Salus Rei Publicae - Sacro egoismo

«Интерес државе је пречи од сваког другог личног интереса», записао је Антић.

«Кнез је лако могао поћи Симовићевим путем да је земљу хтео да упропасти. Кнез се није повео ни за рођачким везама са Енглеском и Грчком, ни највишим орденом енглеским “Подвезице”. Спас отаџбине је за њега био највиши закон коме се повиновао».

III

Седнице Крунског савета и приступање Тројном пакту (Дневник Милана Антића, Архив САНУ, И.бр. 10487 и 14387/10487)

Кнез се вратио из Берхтесгадена, где је у Бергхофу имао састанак са Хитлером и Рибентропом, на позив Хитлера, 5. марта 1941. године. Наредио ми је да за сутра, 6. март, позовем у Бели Двор Намеснике Станковића и Перовића, Председника владе Драгишу Цветковића, Потпредседника владе д-р Владимира Мачека, Министра војног генерала Петра Пешића, д-р Франа Куловца, Министра пољопривреде и Цинцар Марковића, Министра иностраних дела. Додао је да том састанку присуствује и Министар двора.

На том састанку Кнез је укратко реферисао о свом путу у Берхтесгаден на позив Хитлера и по савету Председника владе Цветковића и Министра иностраних дела Цинцар Марковића. Хитлер је поновио своју верзију о развоју међународне ситуације која је довела до овог рата. Он је све учинио да до тога не дође и да се мирним путем реше немачка питања. Кнез то добро зна јер се трудио да уклони супротности. Међутим, рат се проширио на балканско подручје, које је он желео да заштити од ратног окршаја. Енглеска се, његов противник, појавила на Балкану. Осећа дужност према немачком народу да се бори против тог непријатеља. Југославија је показала разумевање за ново буђење немачког патриотизма. Она ће дати у овим моментима нов доказ тог разумевања, ако приступи Тројном пакту, који везује Немачку, Италију и Јапан. Не тражи да се Југославија својом војском ангажује у овом рату, нити да своју територију стави на расположење ратујућој страни.

Кнез је поновио оно што је Хитлер знао. Кнезу тешко пада даље масакрирање грчког народа. Поред политике, постоји осећај, који га дубоко везује за тај народ. Њему је тешко помишљати на сарадњу са Мусолинијем који је пре напада на Грчку, на Балкан, инсценирао Марсељски атентат. Хитлер тражи приступање Југославије Тројном пакту, а Рибентроп је Цинцар Марковићу говорио о пакту пријатељства. Рибентроп је углавном ћутао. Само је у том моменту живо реаговао, да то није тачно. Пошто је Хитлер остао при свом захтеву, Кнез је одговорио да није сам, да одлуку не може донети само он без осталих уставних фактора. Тако се растао са Хитлером. А сад је позвао присутне да о томе већају.

Прво је добио реч Цинцар Марковић. Он је био на састанку прво са Рибентропом, а други пут у друштву са Председником владе Цветковићем са Хитлером и Рибентропом. Наша спољна политика поштовања међународних обавеза које смо имали са Француском, Италијом, Малом Амтантом и Балканским савезом настављена је кад је он примио ресор спољних послова. Исто тако је наследио политику разумевања новог политичког стања у Немачкој. Ми ништа нисмо учинили да своје обавезе изменимо, као што ништа нисмо могли учинити да међународну ситуацију поправимо. Она је била у рукама великих сила. Јачање Нове Немачке се одвијало пред очима Француске и Енглеске; чехословачка судбина је решена Минхенским споразумом између великих сила. На питању Коридора и Данцига дошло је до рата између великих сила. Француска је капитулирала. Енглеска је избачена из Европе. Хитлер је господар Европе и стоји са својом нетакнутом силом на капијама Југославије. Совјетски Савез је у савезу са Немачком, а Сједињене Државе Америке нису у рату. Не види могућност да при таквом стању ствари одбијемо разговоре са Немачком о дефиницији наших односа једним међународним уговором. Немци траже да тај Уговор буде Тројни споразум. Његово је мишљење да том уговору не можемо прићи безусловно, у толико пре што Немци показују разумевање нашег положаја и не траже наше војно ангажовање, нити прелаз њихових трупа и ратног материјала преко наше територије.

Одговорност за одбијање ступања у преговоре не би могао примити на себе. Налази да би влада на широј основи била подеснија за новонасталу ситуацију.

После Цинцар Марковића добио је реч Претседник владе Цветковић. Он је у својој краткој изјави говорио о тешкој атмосфери која влада у народу, о неповољној психози која је завладала у јавности не изјаснивши се ни за ни против преговора. Тако да је Цинцар Марковић, за време паузе, питао Мачека да ли је разумео Цветковића, а Мачек, смејући се, одговорио да није.

Реч је добио Намесник Станковић који се изјаснио против приступања Тројном пакту. Ако будемо нападнути, водићемо симболичан рат. Влада и један део војске напустиће земљу и наставиће рат из иностранства.

Мишљење Намесника Станковића изазвало је Министра војног, генерала Пешића. Не улазећи у политичку страну проблема, ограничио се само на војску. Он је стари војник. Не познаје симболично ратовање. Ратови се воде до победе или капитулације. Он није за рат против Немаца. Ако неки хоће да напусти земљу, он ће као војник остати у земљи.

То је изазвало Мачека да пита какав је наш војни положај. Пешић је одговорио, да би Хрватску и Словеначку морали да евакуишемо, да све војне објекте и материјале на тој територији жртвујемо, да на планинском неразвијеном терену у босанском центру водимо борбу са надмоћном непријатељском авијацијом и слабом логистиком. Ако на обали не бисмо били прихваћени, морали бисмо брзо да капитулирамо. Од дела војске на југу би били отсечени, а с обзиром на непријатељски обухват и на несравњиво надмоћно наоружање у авијацији и моторизованим трупима њена би судбина била угрожена.

Цинцар Марковић је такође у вези са војском изјавио да има извештај из кога излази да све у војсци није у реду. Иако је Цинцар Марковић иступио не цитирајући ни извор тог извештаја, ни детаљ о стању у војсци, Пешић је изјавио да је у војсци све у реду.

Изјава Пешића у овој дискусији је била централни моменат.

Мачек се изјаснио за преговоре под условом које би Министар спољних послова поставио.

Фран Куловец је нестрпљиво чекао на реч, а кад је њу добио изјаснио се одлучно за преговоре не постављајући питање услова.

Кнез је за све време ћутао. Само је у једном моменту питао какво ће држање заузети Енглези према нама, ако крајња победа буде на њиховој страни. Пошто је одговор био јасан, нико на то није одговорио.

После Пешића и изјаве Мачека и Куловца против рата а за преговоре, Станковић је изменио своје мишљење и пристаје на преговоре под условима које треба утврдити. Станковић је такође за промену владе.

Цветковић поново узима реч. И он сад пристаје на преговоре.

Кнез Намесник и даље не улази у дискусију.

На постављено питање од стране Цинцар Марковића и Намесника Станковића о промени владе нико није реаговао. Према томе ова влада треба да води преговоре.

Цинцар Марковић изјављује да је битан услов одржање и даље нашег става оружане неутралности. Стога мисли да је најглавнији услов за приступање преговорима наше неангажовање ни војском ни територијом у рат на страни Немаца. Даље, с обзиром на суседе, треба тражити да се гарантује неповредивост наших граница, тј. Територијални интегритет. Станковић је додао и суверенитет, узимајући учешће у утврђивању услова.

Решено је да се Цинцар Марковић, Министар спољних послова, овласти да поведе преговоре са немачком владом, преко немачког посланика у Београду, о приступању Југославије Тројном споразуму под условима који су на састанку постављени.

На том првом и најважнијем састанку, на коме је одлучено да се воде преговори о приступању Југославије Тројном споразуму, Кнез Намесник није узимао учешће у дискусији ни у доношењу одлуке. Станковић и Цветковић, делећи вероватно мишљење Кнеза, у почетку дискусије нису за преговоре, а у другој половини пристају на преговоре под датим условима. Пешић не улази у политику а као војник одбија рат са Немачком. Мачек је за преговоре под постављеним условима. Куловец одлучно одбија сваку помисао на рат.

Нико ни на овом састанку, пре него што је донесена одлука о отварању преговора, ни на доцнијим састанцима, није питао Цинцар Марковића, шта би било ако не желимо ни под којим условима да приступимо Тројном споразуму. Са своје стране, ван седнице, питао сам га ја. Рибентроп му је рекао да ћемо пропустити најповољнију прилику ако не прихватимо њихов предлог.

На основу овог овлашћења, Цинцар Марковић је ступио у преговоре и саопштио немачкој влади наше услове. Дан-два касније, једне недеље, тражио је телефоном састанак са Кнезом. Кад га је Кнез примио, саопштио је да су Немци прихватили наше услове. Уместо да је задовољан, био је забринут. Био сам на том састанку присутан. Не треба лако осуђивати рад једног јавног радника чија душа пролази кроз невидљиву буру супротности и унутрашњу борбу мисли. Можда је предосећао, и поред овог одговора, с обзиром на већ стечено искуство, кад је Рибентроп порекао да му је на првом састанку говорио само о пакту пријатељства, а Хитлер на првом састанку изјавио да не тражи од Југославије војску или територију, јер он има довољно снаге да постигне своје циљеве, да преговори неће тећи глатко. Кнез је такође ћутао. Кад је Цинцар Марковић изашао, добио сам други доказ унутрашње борбе. Како је Цинцар Марковића примио у својим одајама услед болести, рекао је Кнегињи која се појавила: «Ја нисам сам у овој земљи!»

У току преговора, Цинцар Марковић није саопштавао тешкоће на које је наилазио, већ само постигнуте резултате тражећи овлашћење за даљи рад.

Рибентроп је поново компликовао рад. Кориговао је Хитлерово обећање да од Југославије неће тражити војску и територију, па је тврдио да се то односи само на кампању у Грчкој, а то обећање је одлучило да се прихвате преговори са Немцима. Тек кад је то питање рашчистио, тражио је састанак одговорних фактора у првом саставу.

На том другом састанку реферисао је да Немци пристају да гарантују територијални интегритет Југославије, као и сви остали потписници Тројног споразума, и суверенитет наше независне земље. Пристају да дају обавезу да он нас неће тражити војску, ни прелаз својих трупа преко наше територије. Те обавезе ће дати у облику писама која ће бити прикључена потписаном споразуму.

Пошто је питање о ослобађању Југославије војних обавеза по Тројном споразуму од капиталне важности за нас, на састанку је донесена одлука да се од немачке владе тражи право објављивања тог писма. Међутим, иако је немачка влада преко немачког Генералштаба била обавештена о интересовању наших војних кругова за судбину Солуна, иако је Цветковић немачком посланику ставио раније до знања да питање Солуна интересује Југославију, како је у низу ранијих политичких изјава и дипломатских манифестација о Солуну, писање Де Бона у последњем броју фашистичког часописа "Gerarchia" о италијанском Солуну као ратном циљу Италије, било последња карика опомене, пред немогућношћу претпоставке да у Солуну сем Грчке буде инсталиран туђ суверенитет, пошто се нико тога није сетио, узео сам слободу да поставим питање: шта ће бити са Солуном. У даљој дискусији, у којој нисам учествовао најодлучнији став је имао

Намесник Перовић. Ишао је тако далеко да би за Солун требало ратовати са Италијом. Кнез у дискусији није учествовао.

Одлучено је да се покрене питање о судбини Солуна у случају да после рата не може остати грчки.

Цинцар Марковић је на основу овог закључка наставио преговоре. Немци су после договора са Мусолинијем пристали на једну обавезу о Солуну, у случају да после рата не буде могао остати у грчким рукама, али су заузели упоран став у погледу објављивања писма о ослобађању Југославије војних обавеза по Тројном споразуму.

Цинцар Марковић је поново позвао Намесништво и раније чланове владе и саопштио до чега је дошао. Како писмо о Солуну и његова редакција није била довољно јасна и прецизна обавеза, тражена је друга редакција, наравно увек хипотетична и само у случају ако после рата не може остати у грчким рукама. Што се тиче другог питања, тражено је да Цинцар Марковић и даље покушава да добије пристанак на објаву писма.

Преговарајући даље, постигао је нову редакцију обавезе о Солуну. Писмо о интегритету и суверенитету биће објављено. Писмо о искључењу превоза трупа и ратног материјала преко наше територије биће објављено. Писмо о ослобађању Југославије војних обавеза по Тројном споразуму може бити објављено по претходном договору обе владе. Писмо о Солуну биће тајно.

Ово је био последњи предлог Рибентропа на који је тражен одговор до 23. марта.

Цинцар Марковић је сазвао последњи састанак. На њему су прихваћени немачки предлози. Станковић и Цинцар Марковић су предложили да о преговорима и ситуацији буду обавештени шефови опозиционих странака. Цветковић је изјавио да није погодна личност за то. Одлучено је да Кнез позове и прими Патријарха Православне Цркве и да га обавести о положају. Цинцар Марковић да обавести шефове опозиционих странака, а Министар двора претставнике патриотских удружења. О Скупштини и Сенату нико није говорио, мада ће се од њих тражити да те споразуме ратификују.

Кад су присутни устајали, Цинцар Марковић је изјавио тако да га сви нису чули, да Рибентроп тражи пријатељску услугу, да му Цинцар Марковић нотом обећа да ће допустити превоз немачког санитетског материјала ваздушним путем преко Југославије за Грчку. Цинцар Марковић је то примио, иако сви присутни на то нису обратили пажњу.

Овим актом опет је Рибентроп повредио наш став неутралне силе и ослабио обавезу коју је Немачка примила о нашој неутралности.

Кад су се присутни разилазили, Намесник Станковић је пришао Кнезу. Рекао му је да је задовољан постигнутим резултатом, јер је помишљао кад смо пристављали услове да наш став може довести до рата.

А мени Кнез каже да не зна да ли је довољно обазриво редигована обавеза о Солуну. Одговорио сам му и умирио да је обавеза потпуно хипотетична и да није уперена против грчких интереса, који могу бити угрожени само од стране ратујућих сила.

26. марта 1941. потписан је указ о сазиву Скупштине и Сената за 30. март да ратификује потписан споразум у Бечу.

Како је наш ресор спољних послова ценио ситуацију и како је водио преговоре?

Хитлер је морао да притекне у помоћ Мусолинију који је доживео неуспех у Грчкој. Поред неопходности те помоћи, Хитлер је морао да се бори с енглеским снагама, које су већ у првој фази кампање у Грчкој дошле да помогну грчког пријатеља. Хитлер ни у којој прилици не би желео рат са Југославијом, са којом је већ до тог момента имао неговане добре односе. Њему је била довољна сигурност у облику извесне међународне обавезе да његове трупе на Балкану неће бити угрожене од стране Југославије. Обиласком

Југославије довољно је показао такве своје намере, иако су му генерали саветовали да употреби најприроднији и најближи пут за силазак на Југ преко Југославије.

У вези с тим одмах смо имали индикације у руци. На првом састанку у Фушлу, новембра 1940, Рибентроп је говорио Цинцар Марковићу о пакту пријатељства. У то време Рибентропов сарадник Шмит говори д-р Данилу Грегорићу, Цветковићевом изасланику, да ће немачка влада бити задовољна једним уговором о пријатељству. Из доцније публикованих докумената се види да је Хитлер Мусолинију говорио о пакту пријатељства са Југославијом.

После разговора са Рибентропом у Фушлу, Цинцар Марковић је у пратњи Рибентропа посетио Хитлера. Хитлер му је рекао да од Југославије не тражи војничко ангажовање у овом рату, и то у присуству Рибентропа.

Даље преговоре је водио с немачке стране Рибентроп и о вођењу преговора извештавао Хитлера. Тако је од немачког посланика у Београду Рибентроп био обавештен о расположењу југословенске јавности, о тешком положају владе, ако је знао какво је расположење Кнеза Павла, он је, прелазећи преко тога, изменио свој ранији захтев, па сад тражи прилажење Југославије Тројном пакту и њено ангажовање у немачком рату, ван подручја грчког ратишта. За први захтев је придобио Хитлера, а за други је само чинио покушаје.

Рибентропова концепција о делимичном потписивању Тројног пакта од стране Југославије, без обавезе која проистиче из његовог члана 3, била је немогућа и невероватна. Да би ту нелогичност избегао, тражио је да та обавеза буде тајна, а да у јавности буде објављено приступање Југославије интегралном тексту Тројног споразума. Таква неприродност, таква противречност, била је адут у нашим рукама, да не улазимо у неприродну ситуацију. Потписивање прва два члана Тројног споразума о политичкој и економској сарадњи одговарало би тексту једног уговора о пријатељству.

Међутим, Рибентроп је желео да представи Југославију као савезника Немачке у Другом светском рату.

Најзад је натурао Цинцар Марковићу и обавезу о пропуштању немачког санитарског материјала преко наше територије ваздушним путем, чиме је повредио и ограничио дату обавезу да Немачка не тражи прелаз својих трупа и материјала преко Југославије.

Такве своје концепције о односу са Југославијом Рибентроп је натурао Хитлеру, тако да није смео озаћи пред очи Хитлера 27. марта ујутру кад је Берлину стигла вест о пучу и кад је сазван ратни савет код Хитлера.

Давање обећања и повлачење тих обећања, постављање немогућих и контрадикторних захтева, представљање нетачне ситуације међународних односа и између две земље мењало се и развијало свакако на основу оцене нашег јачег или слабијег отпора.

Укратко, после нас, Немачка је закључила пакт о пријатељству са Турском. Иако је имао врло вештог и способног амбасадора у Турској, фон Папена, Рибентроп је доцније изјављивао да је са Турцима имао врло тешке преговоре. За нас то није рекао.

Али како је Рибентроп створио неверну слику о нашим уговорним односима, тако је Цветковић ради положаја своје владе без пристанка Немачке објавио писмо о непримењивању члана 3 Тројног споразума на Југославију у броју Политике од 26. марта 1941.

О свом успеху, о свом делу, Рибентроп је после потписа споразума изјавио Цинцар Марковићу да је то нов облик Тројног споразума.

И заиста, после разговора у новембру 1940, између Хитлера, Рибентропа и Молотова у Берлину, о даљој заједничкој борби против Енглеске, о приласку Совјетског Савеза Тројном споразуму, Молотов је одговорио да Москве у име владе постављајући услове међу којима је први војно неангажовање.

НАСТАВИЋЕ СЕ...